

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

CEES **CENTER OF EXCELLENCE
FOR ESTONIAN STUDIES**

Looduslike vahenditega mängimine

Astrid Tuisk

Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahvaluule Arhiiv

Lasteajalooõpetajate eesti keele õppeseminar
„Üle metsa, vurr! Keel ja keskkond“
19. veebruaril 2019 Narva-Jõesuus

Kukk A 349: 54 Pärnu- Jaagupi khk.

Köverast puuksast nikerdatud, kõhualune lame, eesotsast tõuseb kael noka ja harjaga, taga kitsas saba. Pikkus harjast sabani 8,5 cm. Laius kõhu alt 1,5 cm. Teinud ja kinkinud poisike Martin Raud, Vee vald Vanalepa küla.

Kana A 349: 57 Pärnu- Jaagupi khk.

Köverast puuksast nikerdatud. Pikkus sabast nokani 7,5 cm. Tegija ja kinkija poisike Martin Raud. Vee vald, Vanalepa küla. Linnud tõi muuseumisse üliõpilane Alo Tilga 1927. aastal.

Pardid. A 422: 4, 6 Helme khk.

Piilu, rohelistest kõrkjast luust (luga) kokku murtud, kinnitatud tikuga. Pikkus 11,4 cm, kaela kõrgus 7,3 cm, keha kõrgus 0,8 cm. Pardi tegi 1935. a. suvel Pikasillal Otu Täul, 8 aastat vana. Üliõpilase Richard Viidalepa korjandus 1935. a. suvel.

Kivikestest näitus (muuseum)

Meie kodu ümbruses ei olnud kive. Kui tee parandamiseks veeti koormate viisi kruusaaugust kruusa, kogusin karjas olles tee peale ühte kohta värvilisi kivikesi üksteise kõrvale, nii et jäi ilus värviline muster. Oleksin tahtnud seda säilitada kauemaks ja kellelegi veel näidata (nagu muuseum).

EFA I 168, 56/7 (1) < lisaku khk., Lõpe k. - Anu Soon, s. 1951 (2014).

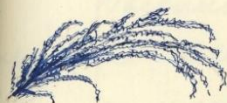
Talulapsi liivahunnikus mängimas. Nõo khk., Tähtvere v., Tedre t.
Foto: Richard Viidalepp (1942). ERA, Foto 1941

3). Kas kukk või kana?

Kasteheina pea tõmmatakse pi-
hu sisse, kuisides, "kas kukk või
kana?" On kastehein jäänud pihnu
murusaba-nujuliselt, tähendab see
kukk, kui kanasaba-nujuliselt, siis
tähendab see kana.

kukk

kana

joon. 4.

Kaasmängija ülesandeks on
avata, kas kasteheina pea on jää-
nud kukk- või kanasaba moodi. Män-
givad lapsed karjast, na vanemad
lastega heinamaalt tules. Mängitak-
se näies: nii satub kasteheinu või-
ge rohkem pihnu. Kasutusel ka
kämpäival.

Kivide tõstmine, tõstekivid

R. VIIDALEPP:

Rahvapärased jõukatsumisi tõstmises

Senine materjal eesti rahvamängudest, mis leidis Eesti Rahvaluule Arhiivis, kuhu on teavasti koondatud kõik käsikirjalised eesti rahvaluulekogud, oli võrdlemisi vähene. Vanemad eesti rahvaluuleainete suurkogud — Jakob Hurt ja M. J. Eisen — ei omistanud üldse tähelepanu rahvamängudele. Seepärast on rahvaluulekogudes leiduvad vanemad mängude kirjeldused enam juhuslikku laadi: nad on kas ihenduses pühadekommete kirjeldustega või rahvalauludega (laulumängud). Eriti vähe oli seni teateid rahvapärastest jõukatsumistest ja osavusmängudest.

Seda tühikut on Rahvaluule Arhiiv püüdnud täita eestiaegse järelkorjandusega. Mitmed Arhiivi poolt väljasaadetud rahvaluulekogud on jäädvustanud paberile arvuka hulga nii endisi kui ka praegusesinevaid rahvamänge. Kuid eriti tähelepanuväärne tulemus on andnud Arhiivi poolt läinud aasta lõpul väljakuulutatud rahvamängude kogumise võistlus. Sellest on osa võtnud vähemalt 800 isikut (koolilapsi, õpetajaid ja muid ERA kaastöölisi); nende poolt kogutud ainestikku on kogusummas 12.000 lehekülge, mis sisaldab vähemalt 14.000 mängukirjelust. See on suur ning väärtuslik ainetekogu, mille üksikasjaline registreerimine ja korraldamine võtab veel aega, kuid juba pealiskaudselt läbivaatamise põhjal võib ütelda, et selles leidub paljugi uut ja huvitavat kõigile neile, kes suhtuvad huviga meie oma rahvamängudega.

Püüan järgnevas just nimetatud kogumise võistluse materjali põhjal pakkuda esialgselt süstematiseeritud ülevaadet eesti rahvapärastest jõukatsumistest tõstmise alal ehk — teiste sõnadega — rahvapärastest tõstesportidest, millest meil seni oli teada väga vähe. Nagu kohe nieme, pole see ala olnudki nii arenematu, nagu ehk võidakse arvata.

Rahvapärased tõstmisviisid võib ülevaatlükuse hõlbustamiseks jagada kolme rühma: 1. tõstmine käte jõuga (üle ja kahe käega), 2. tõstmine seljaga (selgavõtmine), 3. tõstmine hammastega.

1.

Kindlasti kõige populaarsemaks, tõenäoliselt ka kõige vanemaks ja algelisemaks tugevate käsivarte demonstreerimiseks meie muistses külaliskonnas on olnud

Kivi tõstmine.

Selle esinemise kohta on usaldatavaid teateid paljudest kihelkondadest, nii et seda võib pidada täiesti äldtuntuks. Tõepoolest pole selle harrastamine tundmatu ka kaasaja noorpõlvele.

Et kivitõstmine on vanasti olnud maal äldtuntud jõuprooviks, siis võib selle kirjeldusi leida ka maaeluga tegelevais ilukirjanduslikes teoseis, näit. A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus“ I-ses. Kui Eespere Andres tahab teada, kas ta jõu poolest on Tagapere Pearust üle

või talle alla jääb, hakkab ta sauna Madisega, kel Pearu suulikkus oli teada, kive tõstma. Nii saab hõlpsasti selgeks, et Andres on „hästi sitkem“ mees kui Pearu.

Kogutud andmeist selgub, et kivitõstmist on vanasti harrastatud suvistel laupäevade ja pühapäevahotutel küllanoorsoo kogunemistel, ka talgutel ja perekonnapidudel. Huvitav on märkida, et sageli nimetatakse kooskäimise ja rammukatsumise-kohana k ü l a k ö r t s i, kuni seesuguseid kogunemiskõhti on olnud ka külatänavail ja mujal. Veelgi huvitavam on kuulda, et mitmel pool on kooskäimiskohad leidunud selleks väljavalitud kive, mida rammukatsumistel kasutati.

„Jõukatsumiseks — kivitõstmiseks on omad kohad küla tänavail või küla vainul, tee harudel; kus kahe küla teed kokku tulevad, seal käivad ka kahe küla noormehed koos. Märjamaa kihelkonnas Paoküla ja Sõrke küla maante kokkuühinemise juures olnud üks suur kivi täismeelele ja väiksem poisikestele. Kes õige kõva mees olnud, pannud väiksema kivi suurema peale ja tõstnud siis mõlemad korraga üles. Kivi nimetatakse t õ s t e k i v i k s.

Kuskil olnud (ei mäleta enam, kus või keelt kuulnud) üks metsavädit, väga tugev mees. Poistel olnud tõstekivi maantee ääres; igatüks katsund oma jõudu selle kallal, kui kõrgele keegi suutis tõsta, kes tuule alla sai, kes kõrgemale. Metsavädit tulnud ka sinna ja ütelnud: „Mis te midagi endid väevate!“ Vtõtnud siis kivi sülle ja visanud üle aia leppvõsastiku ja sinna see kivi jäänudki; keegi pole suutnud seda sealt ära viia.

Minu ema rääkis oma lapsepõlvest: kui tema vanemad Keila kihelkonnas kõrtsipidajaks olnud, siis olnud ka kõrtsis-käijatel oma tõstekivid. Mehed katsund oma jõudu kõrtsi ees, kuidas keegi suutnud tõsta. Kes rinnuni tõstis, oli tugev mees; kes põlvini tõstis, oli ka tugev, ehk kull esimesest nõrgem; kes ainult maast üles kergitas, see oli ka, aga polnud ka suurem asi; kes ei suutnud üldse tõsta, seda naerdi: Mis mees ta ka on, ei saa kivilegi tuult alla!“ 1)

1) ERA II 92, 33/4 (42) Märjamaa — E. Poom.

Richard Viidalepp,
„Eesti Noorus“ 1935/6

Poisse kivimängu mängimas. Foto Richard Viidalepp.

Reeglitega mängud kivikuningas, kivikull, kivisõda jt.

Kohavahetus kividel

"Vahetage, vahetage, mustad kepid," ütles üks, ja teised pidid vahetama kohad ühe kivi pealt teisele. See, kes ütles, püüdis nüüd ise ka vahetamise ajal kivi peale saada. See, kes kivi-kohast ilma jäi, see hakkas nüüd ütlema.

EFA I 169, 30 < Põlva khk., Raiste k., Endeli t. < Jämaja khk., Rahuste k. – Leida Oeselg, s. 1934. a. (2013)

KIVIAED

Mängijaid on kaks. Mängijad valivad kivikesed.
Mõlemal on ühepalju kive.

Kumbki teeb oma kividest ringi ning jätab oma kivid
meelde.

Nüüd paneb esimene silmad kinni, aga teine võtab
esimesest ringist kivi ja vahetab selle oma ringi
kivikesega ära.

Kui nüüd esimene leiab võõra kivi üles, siis paneb teine
mängija silmad kinni ja esimene vahetab kivid ära.
Kes võõrast kivi ära ei tunne, see jääb uuesti silmade
kinnipanejaks niikaua, kuni tal õnnestub võõras kivi
üles leida.

Laste mänguplats < Varbla, Paatsalu v., Allika k.
Foto: Richard Viidalepp (1936). ERA, Foto 285

Kolhoosi lehmalaud

Mõisa tallis oli kolhoosi lehmalaud ja külanaisi oli seal lüpsjateks. Kalda talus paiknes kolhoosi pull. /---/

Ma läksin ühel päeval Muhu teise serva Kallaste külla oma klassiõdede juurde (üks ots 12 km). Aega veetsime mere ääres ja ma leidsin sealt tükk maad suurema ümmarguse kivi, kui meie laudas lehmad, umbes kahe mehe rusika suuruse. Mu rõõm oli suur, sest saan oma kolhoosi ka pulli viia. Järgmisel päeval hakkasingi, pull rätiku sisse seotud, vedades kodu poole minema. Teel tuli muidugi ühtteist ette, aga õhtul ma ikka koju jõudsin (12 km). Vanemad vangutasid mu kandamit nähes päid.

ERA, DK 124, 6/7 (5.3) < Tallinn < Muhu khk., Suuremõisa k. - Maret Lehto, s. 1940 (2013).

Meie koduõue taga oli väike metsatukk, nimetasime seda kohta "peesastevaheks". Seal sai veedetud suur osa oma vabast ajast. Metsatukas olid kivid, mättad, põõsapuhmad, väike sootükk. Fantaasiat meil jätkus, igal asjal oli oma otstarve. Alati toimus mäng ka seal, kus olid kivid, ja kuna mereäärne küla on kivide poolest rikas, siis kohtadest puudu ei tulnud. Kivid olid meie kodud, laevad, koolid ja poed.

Aino, Uno, naabritüdruk Mare 1961. aastal Jumindal.

Milgi Aabakivi Vaskjala küla Jüri khk.

Foto: M.-A. Remmel

Tüdruk, snd. 2001. a. Karksi-Nuia (2018)

Kogun väiksest peale juba erinevaid kive. Nii mere äärest kui metsaradadelt. Vahepeal hakkas huvi juba selle vastu kaduma kuid siis nägin ühest youtube videost kuidas tehti erinevatest kividest vaipu ning see andis mulle inspiratsiooni. Jätkasin sellega. Käin tihti metsaradadel ning suveti mereääres, et leida huvitavaid ja omapäraseid kive. Kivid peavad olema võimalikult lapikud, sest siis tuleb vaip ilus.

http://maarahitektuur.blogspot.com/2016/06/laste-onnide-ehitamise-laager.html

EUROOPA KULTUURIPÄRANDI AASTA

2018 EUROOPA KULTUURIPÄRANDI-AASTA #EuropeForCulture

EESTI VABAÕHUMUUSEUM

FACEBOOK

EVM M... 1,8 tuh meeldimist

Märgi leht meeldivaks

Ole oma sõprade hulgest esimene, kellele see meeldib

VANAJAMAJA

ESMASPÄEV, 27. JUUNI 2016

Laste onnide ehitamise laager

Maaarhitektuuri keskuse ja Arhitektuurikooli koostöös toimub teist korda laste onnide ehitamise laager **28.–29. juunil** kell 10-16 **Eesti Vabaõhumuuseumis**.

Kahe päeva jooksul tutvume maailma erinevate onnide ja nende ehitusviisidega ning püstitame ka ise üheskoos mitu vägevat onni. Ehitamist juhendavad Arhitektuurikooli õpetajad Kaire Nõmm ja Kadri Klementi koos abilistega.

Kõik on oodatud uudistama, kuidas onnid kerkivad!

Eelmisel aastal valminud kuppelonn. Foto: E. Lutsepp

Labels: [laager](#) , [lapsed](#) , [onnid](#)

Uuem postitus   Avaleht   Vanem postitus

OTSING SELLEST BLOGIST

Otsing

NÕUSTAJATE VÕRGUSTIK

KUI SUL ON REHEMAJA, siis saad kasulikke infot [SIIT](#)

RAAMAT

Rehehi Käsi raamat

RAAMAT

Katuse- raamat

Mäng PetShoppidega, teiste asjade kõrval kasutuses ka kivid. Tartu, 2013

www.folklore.ee/ukauka

Lastemängude andmebaas

Vanad ja uued mängud rahvaluulearhiivist

[Ukauka esileht](#) [1001 lastemängu aastast 1935](#) [Kogumisvõistlus 1992](#) [Kogumisvõistlus 2013](#) [Sirvi kõiki andmebaasikirjeid](#)

SIRVI ÜHIKUID (42 KOKKU)

[Sirvi kõiki](#) [Sirvi sildi alusel](#) [Otsi ühikuid](#)

1 2-st

Sorteerimisalus: [Pealkiri](#) [Autor](#) [Lisamise aeg](#)

Kohavahetus kivilidel

Sildid: kividega mängimine, kohavahetus, osavusmäng

Baabakivid

Sildid: kividega mängimine

Kividest kari

Sildid: kividega mängimine, kujutlusmäng/loovmäng, põld ja kari

Nips

Sildid: kividega mängimine, osavusmäng

Kivikool

Sildid: Järvamaa, kividega mängimine, kivikool, Virumaa